

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS KORMÁNYZÁSTANI
KUTATÓMŰHELY

VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS
KORMÁNYZÁSTANI MŰHELYTANULMÁNYOK
2022/15.

FARKAS ÁDÁM – VILICS TÜNDE
A társadalmi reziliencia és a pszichológia találkozási pontjai

Rólunk

A műhelytanulmány (working paper) műfaja lehetőséget biztosít arra, hogy a még vállaltan nem teljesen kész munkák szélesebb körben elérhetővé váljanak. Ezzel egyrészt gyorsabban juthatnak el a kutatási részeredmények a szakértői közönséghez, másrészt a közzététel a végleges tanulmány ismertségét is növelheti, végül a megjelenés egyfajta védettséget is jelent, és bizonyítékot, hogy a később publikálandó szövegben szereplő gondolatokat a working paper közzétételekor a szerző már megfogalmazta.

A Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok célja, hogy a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely küldetéséhez kapcsolódó területek kutatási eredményeit a formális publikációt megelőzően biztosítsa, segítve a láthatóságot, a friss kutatási eredmények gyors közzétételét, megosztását és a tudományos vitát.

A beküldéssel a szerzők vállalják, hogy a mű megírásakor az akadémiai őszinteség szabályai és a tudományosság általánosan elfogadott mércéje szerint jártak el. A sorozatban való megjelenésnek nem feltétele a szakmai lektorálás.

A műfaji jellegből adódóan a leadott szövegekre vonatkozó terjedelmi korlát és egységes megjelenési forma nincs, a szerzőtől várjuk az absztraktot és a megjelentetni kívánt művet oldalszámozással, egységes hivatkozásokkal.

A szerző a beküldéssel hozzájárul, hogy a művét korlátlan ideig a sorozatban elérhetővé tegyünk, továbbá vállalja, hogy a working paper alapján megírt végleges szöveg megjelenési helyéről a szerkesztőséget legkésőbb a megjelenéssel egy időben értesíti.

A kiadvány ötletét az MTA Jogtudományi Intézet Law Working Papers sorozatának sikeréből merítettük.

Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/15.

Szerző(k):

*Dr. Farkas Ádám PhD százados, tudományos munkatárs
Vilics Tünde r. főhadnagy, klinikai szakpszichológus*

Szerkesztő:

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

Kiadja

*Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely*

Kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

A kézirat lezárva: 2022. július 31.

ISSN szám

2786-2283

Elérhetőség:

*Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely
1441 Budapest, Pf.: 60
Cím: 1083 Bp., Ludovika tér 2.
Központi szám: 36 (1) 432-9000*

A TÁRSADALMI REZILIENCIA ÉS A PSZICHOLÓGIA TALÁLKOZÁSI PONTJAI

Bevezetés

Az ellenállóképesség a komplex biztonsághoz való alkalmazkodás transzatlanti/nyugati slágertémájának is nevezhető az elmúlt évtizedben, aminek azonban mind társadalmi, mind pedig az egyénre vonatkoztatott pszichológiai értelmezése, irodalma is erősödő tendenciát mutat. Hova tovább egyértelműnek mutatkozik, hogy a komplex biztonság szinten mindenre kiterjedő felfogásából szükségképpen következik a társadalom kihívásokkal, fenyegetésekkel szembeni ellenállóképességének fontossága is. Ez utóbbi körben a pszichológiai kapcsolódás az információs társadalom korában talán soha nem látott mértéket ölt, hiszen biztonságunk szempontjából komoly változások idézhetők elő a tömegek információs rendszereken keresztül történő befolyásolhatóságával. A védelem és biztonság viszonylatában – a NATO-ban is – kulcs jelentőségre törő ellenállóképesség kapcsán tehát az információs korszakban fokozott figyelmet javasolt fordítani a téma társadalmi vetülete és a pszichológia találkozási pontjaira.

Védelmi szempontból ez a témakör a NATO szintjén nem előzmények nélküli, hiszen az átfogó megközelítés,¹ illetve a polgári komponensek szövetségi felkészülésbe történő fokozódó súlyú becsatolása mind-mind előre vetítette ezt. Amiben ez talán jelentős újdonságként ragadható meg, az az, hogy a szövetség hagyományosan katonai-védelmi súlyozottságán túlmutatva az ellenállóképesség kérdése egy széles spektrumú, ösztársadalmi felkészültség követelményrendszerével azonosítható. Úgy is mondhatnánk, hogy a védelmi értelemben vett reziliencia egyfajta állami-társadalmi immunrendszer kialakítására, megerősítésére irányul, melynek számos megfogalmazása született az elmúlt években, sőt amely a NATO hivatalos fejlesztési irányultságában is kulcsszerepet kapott.²

Természetesen ez a fajta kiterjedt felkészültség és ellenállóképesség számos nem katonai területre kiterjed az élelmezéstől, az egészségügyön, közlekedéseken, kommunikáción át a közrend fenntartásáig. Az információs technológia robbanásszerű fejlődése és egyénekre,

---

¹ A téma kapcsán lásd: Peter Viggo Jakobsen: *NATO's Comprehensive Approach to Crisis Response Operations. A Work in Slow Progress*. DIIS Report 2008:15. Copenhagen, Danish Institute for International Studies, 2008.; Jens Ringsmose – Sten Rynning: *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*. DIIS Report 2011:02., Copenhagen, Danish Institute for International Studies, 2011.; Keszely László (szerk.): *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*. Budapest, HM Zrínyi Média Közhasznú Nonprofit Kft., 2013.; Molnár Ferenc: *Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során*. In: *Nemzet és Biztonság* 2012/4. szám 10-23. o.

² Lásd: NATO: *Strengthened Resilience Commitment*. 14. Juny 2021. (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm); NATO: *Commitment to enhance resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016*. (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm); Molnár Ferenc: *A reziliencia kérdése és a NATO*. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/15. szám (https://hbk.uni-nke.hu/document/hbk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202021_15_%20Moln%C3%A1r%20Ferenc_A%20reziliencia%20k%C3%A9rd%C3%A9se%20%C3%A9s%20a%20NATO.pdf).

társadalmakra gyakorolt jelentős hatása, illetve az ebben rejlő lehetőségek szuverén államok destabilizálását szolgáló kihasználása³ azonban hangsúlyossá teszi a témakör pszichológiai vonatkozásait is. Az egyes társadalmak, állami-politikai rendszerek működésének nyílt szembenállás nélküli, információs-dezinformációs kampányok útján való befolyásolása ugyanis napjaink biztonsági környezetében egyre jelentősebb teret nyer magának. Az ezzel szembeni felkészültségben pedig kulcsfontosságúak a pszichológiai kapcsolódások az információs nyomás azonosítása, kezelése, feldolgozása terén egyaránt.

Jelen tanulmány célja erre figyelemmel egyik oldalról a reziliencia védelmi olvasatának doktrinális megközelítésen túlmutató értelmezése és erre építve a kapcsolódó pszichológiai vonatkozások azonosítása és ezek együtthathatása révén a téma fontosságának hangsúlyozása és további vizsgálódásokra ajánlása.

Az ellenállóképesség védelmi és biztonsági megvilágításban⁴

Ha a reziliencia kérdését a NATO szintű iránymutatások és követelménytámasztások lefordításán és szakmai-tudományos parafrázálásán túllépve kívánjuk megérteni és elemezni, akkor célszerű elgondolkoznunk azon, hogy ez a témakör milyen horizonton és milyen mélységben kíván beavatkozást állami és társadalmi rendszereinkbe az által, hogy a biztonság teljes spektrumára kiterjedő képességrendszer kialakítására irányul. Ez a kiterjedtség ugyanis számos jogállami, értékbeli, gondolkodásbeli és bizalmi vonatkozással is egybe esik, amelyek révén eseti jellegű és adott intézményekre, szabályokra, témákra fókuszáló célzott beavatkozásokkal önmagában kevésbé hatékonyan kezelhető. Az ellenállóképesség bázisa ugyanis innentől a társadalom, amelynek valódi bevonása egy sokrétű hatások kivédését segítő „immunrendszer” kialakításába szükségképpen együttműködést feltételez.

Ebben a megközelítésben a biztonságot megerősíteni kívánó felfogás, melynek szabályozási és működési mentalitása alapvetően imperatív/követelménytámasztó, vagy korlátokat és szankciókat meghatározó jellegű, szemben találja magát a polgári társadalom jogos szabadságigényével és kockázatvállalási lehetőségeivel, a különféle gazdasági érdekekkel és törekvésekkel, a fogyasztói és egyben információs társadalom újszerű és sajátos működési jellemzőivel, melyek évtizedek óta mélyen áthatják mindennapi életünket és amelyek tekintetében meg kell találni a hatékony működéshez egy többségi támogatottságot biztosító modust. A viszonyrendszerek ilyen széles körébe jelentősen beavatkozni ugyanis

---

³ A téma kapcsán lásd: Jessikka Aro: *Putyin trolljai*. Budapest, Corvina kiadó, 2022.; Mary Aiken: *Cybercsapda*. Budapest, Harmat kiadó, 2022.; Lee C. McIntyre: *Post-Truth*. Cambridge, The MIT Press, 2018.; Farkas Ádám – Spitzer Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/18. szám. (https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok_2021_18_Farkas-Spitzer_Az%20inform%C3%A1ci%C3%B3s%20korszak%20%C3%A9s%20az%20%C3%A1llami%20rez%C3%ADliencia%20egyes%20k%C3%A9rd%C3%A9sei.pdf)

⁴ A téma kapcsán bővebben lásd: Farkas Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2022, 85-100. o.; Farkas Ádám: *Bábeli Zűrzavar?: Avagy a védelmi és biztonsági kihívások jogállami adaptációjának rendszerszintű kérdései, különös tekintettel az Eurázsia-gondolatra*. Jog Állam Politika 2021/3. szám, 37-52. o.

demokratikus jogállamban hatékonyan és támogatott módon kevésbé lehet, de még autoriter, vagy diktatórikus rezsimekben is komoly kihívás jelent a mai kor színvonalán.⁵

A reziliencia védelmi megközelítése terén tehát elvi-szemléleti alapproblémával állunk szemben, amit a NATO szövegpanelek átvétele és ismételése nem old fel. Ez az alapprobléma abban ragadható meg, hogy a reziliencia előfeltétele a társadalom együttműködése, viszont a társadalom biztonságtudata – időszakos és félelelmalapú kilengésektől eltekintve – alapvetően nem a biztonsági szféra – parancsoló/korlátozó – személelmódjára van kondicionálva. Ezt a helyzetet pedig európai viszonylatban felerősíti két összefüggő történelmi tény. Az egyik, hogy a totalitarizmus tapasztalat miatt Európában az állam védelmi és biztonsági képességeinek megerősítése a békés és szabadabb világrenddel szembeni eretnokségnek számított társadalmi-politikai szempontból mindaddig, amíg az új típusú és emberáldozatokat, illetve biztonságerőzítőt követelő fenyegetések sora el nem érte Európát. A másik az, hogy az európai térségben a biztonság kemény – katonai, rendőri, titkosszolgálati – eszközökkel és képességekkel való fenntartása és megerősítése, mint költség, de rendszerszerűen és hatékonyan piaci alapon nem szervezhető közszolgáltatás, az elmúlt évtizedekben nem volt prioritás, sőt negatív érzetű témakör volt a gazdasági, jóléti-fogyasztói fejlődést szolgáló forrásallokációhoz képest.

A NATO resilience kérdéskörét, valamint annak hazai meghonosítását és megerősítését tehát ilyen alapvetések felől is értelmes átgondolni, pontosabban a szövetség által meghatározottakat erre az alapra ráültetni. A NATO a koncepcióját a washingtoni szerződés harmadik cikkére alapozza, mely szerint „jelen Szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és fejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.”⁶ Erre a fajta kooperációs kötelezettségvállalásra építve a resilience azonban tartalmilag – akárcsak maga a NATO a hidegháború végét követő útkeresés után – túllép az eredeti, katonai szövetségi kereteken és a fegyveres támadással szembeni felkészülésen, mikor rögzíti, hogy „Minden NATO-tagországnak ellenállónak kell lennie ahhoz, hogy ellen tudjon állni egy nagyobb megrázkódtatásnak, például természeti katasztrófának, a kritikus infrastruktúra meghibásodásának, illetve hibrid vagy fegyveres támadásnak, és ki tudjon lábalni azokból. Az ellenálló képesség egy társadalmi képesség a sokkhatásokkal szembeni ellenállásra és az azokból való felépülésre, ami kombinálja a polgári felkészültséget és a katonai kapacitásokat.”⁷

Ebből a megfogalmazásból egyértelműen látható, hogy a resilience fókuszába – persze a kapcsolódó politikai döntések függvényében, de – lényegében bármely nagyobb hatóképességű biztonsági kihívás vagy fenyegetés beleérthető. Különösen igaz ez akkor, ha az ellenállóképességet – hasonlóan az immunitáshoz – egy fokozatos reakciókra épülő rendszerként fogjuk fel, vagyis nem csak a sokkhatások szintjét elérő, azaz válságként azonosítható eseményekre nézve kívánjuk kialakítani, hanem már ezek kialakulását megelőző, eskalációs hatékonyságát és gyorsaságát mérséklő képességként is értelmezzük. Innen nézve ugyanis a természeti katasztrófákkal, a kritikus infrastruktúra – Magyarországon létfontosságú

⁵ A téma kapcsán lásd: Kelemen Roland: *Cyberfare Sate - Egy hibrid állammodell 21. századi születése*. In: Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper 2022/1. szám.

⁶ A Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvény, 3. cikk.

⁷ NATO: *Resilience and Article 3* (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm).

infrastruktúra – meghibásodásával, a hibrid és a katonai támadásokkal szembeni ellenállóképességbe jószerével bármely esemény vagy cselekmény számításba vehető, amely magán hordozza azt a potenciális képességet, hogy kiváltója, eszkalációs gyorsítója vagy épp komponense legyen a nevezett sokkhatások/válságok valamelyikének. E tekintetben talán leglátványosabban a hibrid fenyegetések kérdésköre emelhető ki, melybe a nem katonai⁸ és katonai komponensek együttesével a nemzetállami vagy nemzetközi jogi értelemben illegális célt valamely módon segítő legális tevékenységektől a különféle eszközként használt, de egyébként klasszikus bűncselekményeken, továbbá a gazdasági és hírszerzési manővereken és műveleteken keresztül egészen a nyílt vagy a vonatkozó nemzetközi normákat kijátszó módon leplezett katonai fellépésig bármilyen részelem beletartozhat egy stratégiai hálóba rendezve.⁹ Ez a fajta értelmezés rendkívüli komoly kihívást jelent egyik oldalról a különféle állami és nem állami funkciók kooperációjának és még inkább koordinált fejlesztésének és működtetésének terén épp úgy, mint az illegitim emberi cselekményekkel összefüggő fenyegetések tekintetében a kapcsolódó jogkorlátozások helyes arányú és garanciális meghatározásáig. Ez utóbbi kapcsán külön szembe kell nézni azzal a ma még jogállami szempontból gordiuszi csomónak látszó kérdéssel, hogy például egy hibrid scenárió kapcsán hol húzódik a határvonal a legális és illegális cselekmények között különösen például a véleménynyilvánítás szabadsága, a politikai pluralizmus és gazdasági (tulajdon) szabadság tekintetében. E tekintetben pedig az állami fellépés szempontjából és az ellenérdekelt tevékenységek hatóképessége felől nézve is kiemelt jelentősége van a társadalomnak, a társadalmi tudatnak és a kapcsolódó információk helyes értelmezésének, feldolgozásának és ezek kapcsán az információforrásokkal szembeni bizalom kérdéseinek.

A jobb megértés érdekében célszerű kitekinteni a NATO resilience felfogásának főbb témaköreire, jelesül:

- a kormányzat és a kritikus kormányzati szolgáltatások folytonosságának biztosítására;
- az országon belüli és határokon átnyúló tartaléktervekkel és tartalékhálózatokkal számoló rugalmas energiaellátásra;
- az emberek ellenőrizetlen mozgásainak hatékony kezelésére;
- a megszakításokkal és szabotázzsal szemben is ellenállni képes rugalmas élelmiszer- és vízkészletezésre;
- a tömeges – egészségügyi jellegű – veszteségek kezelésének képességére;
- a reziliens – válsághelyzetben is működni képes – polgári kommunikációs rendszerek kialakítására; valamint

---

⁸ Ennek kibertéri relevanciáját és szereplőit lásd: Kelemen Roland: *A nem állami kibertéri műveletek egyes szereplőinek jelentősége a hibrid konfliktusokban*. In: SmartLaw Research Group Working Paper, 2021/2. szám.

⁹ A téma kapcsán lásd: Giannopoulos G. – Smith H. – Theocharidou M. (eds.): *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version*. Ispra, European Commission, 2020.; Mason Clark: *Russian Hybrid Warfare*. (letöltve: 2021.08.15.,

<http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%2020.pdf>); Farkas Ádám: *Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok*. In: Honvédségi Szemle, 2020/4. szám., 11–23. o.; Hódos László: *A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai*. Honvédségi Szemle 2020/4. szám, 49-64. o.; Farkas Ádám – Resperger István: *Az úgynevezett "hibrid hadviselés" kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai*. In: Farkas Ádám – Végh Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020, 132-149. o..

- a reziliens, NATO erők és polgári képességek gyors és folyamatos mozgását biztosítani képes közlekedési rendszerek kialakítására.¹⁰

A NATO által meghatározott hét fő resilience terület vagy irány a problémahorizontot egyértelműen mélyíti.¹¹ Ezt mind a NATO, mind az egyes államok azonosították, hiszen a reziliencia kialakítása, erősítése érdekében megkezdték a különféle koordinációs szervek kialakítását, fejlesztését, illetve szabályozásaik korszerűsítését.¹² A társadalmi együttműködés és befogadóképesség fundamentális jelentősége is azonosításra került, mégis elsődlegesen úgy látszik, hogy az ellenállóképesség építésében jelenleg még inkább az állami fejlesztések és cselekvések rendjének kialakítása dominál. Ennek bázispontja pedig még úgy fest a klasszikusan fegyveres, vagy más módon szuverenitást sértő behatásokon van, amit Wolf-Diether Roepke és Hasit Thankey¹³ következő gondolata is tükröz: „Az ellenállóbb országok - ahol az egész kormányzat, valamint a köz- és a magánszektor részt vesz a polgári felkészülés tervezésében – kevesebb olyan sebezhető ponttal rendelkeznek, amelyeket egyébként kihasználhatnak, vagy amelyeket az ellenfelek célba vehetnek. Az ellenálló képesség ezért a tagadással történő elrettentés fontos szempontja: az ellenfél meggyőzése arról, hogy a támadás nem éri el a kívánt célokat.”¹⁴ Elvitathatatlan és fontos elem természetesen az ellenérdekeltektől való elrettentés, azonban ez a fajta megközelítés és mögötte egy indirekt vagy hibrid katonai stratégiai retorika talán eltereli a figyelmet a megcélzott területek nagyobb szabályozási és ebből következő állami-társadalmi kooperációs és politikai kulturális kérdéseiről.

A NATO resilience irányai egyértelműen komoly kihívást jelentenek az elmúlt évszázadok fejlődésében a funkcionális tagozódás és a funkcionális felelősségmegosztás elvei felé elmozduló kormányzati rendszereknek is. A „whole of government” szemlélet tehát már államszervezésileg és ehhez kapcsolódva a kormányzati funkciók és felelőségek szabályozásának viszonylatában is jelentős kihívás, mivel úgy kell hatékony és koordinált megoldásra jutni, hogy közben a funkcionális elkülönülésben rejlő – napi szintű, illetve a szakterület-specifikus – előnyök megmaradjanak, de ne jöjjön létre se egy valóban hatékony működésre a 21. század dinamikájában képtelen ágazatok feletti mamutszervezet/vízfej, se pedig egy ágazatokon átívelő, de az ágazatok érdekei miatt jól koordinálni képtelen „béna kacska” állapot.

¹⁰ Vö.: NATO: *Resilience and Article 3* (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm)

¹¹ A téma kapcsán lásd: Jim Townsend – Anca Agachi: *Build Resilience for an Era of Shocks*. In: Christopher Skabula (ed.): *NATO 20/2020. Twenty Bold Ideas to Reimagine the Alliance after the 2020 US Election*. Washington, The Atlantic Council, 2020.; NATO CDS: *Enhancing the Resilience of Allied Societies through Civil Preparedness* (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2021-04/011%20CDS%2021%20E-%20RESILIENCE%20THROUGH%20CIVIL%20PREPAREDNESS_0.pdf); Daniel S. Hamilton (ed.): *Forward Resilience. Protecting Society in an Interconnected World*. Washington, Center for Transatlantic Relations – Johns Hopkins University, 2016.

¹² Kibertér tekintetében lásd bővebben: Kelemen Roland: *A kibertámadások nemzetközi jogi olvasata és a NATO értelmezése, különös tekintettel a válaszlehetőségekre*, In: Farkas Ádám (szerk.): *Az állam katonai védelme az új típusú biztonsági kihívások tükrében*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2019, 29-50. o.

¹³ A szerzők álláspontja kapcsán lásd: Wolf-Diether Roepke – Hasit Thankey: *Resilience. The First Line of Defence*. In: *The Three Sword Magazine*, 34/2019., 50-53. o.

¹⁴ Wolf-Diether Roepke – Hasit Thankey: *Resilience: the first line of defence* (letöltve: 2021.07.30., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>).

Az összkormányzatiságon túl az állami és társadalmi kooperációt és a társadalom bevonását egy újabb szükséges és kívánt, de a megvalósítás tekintetében kritikus pontként lehet azonosítani. Ez szabályozási szempontból is jelentős, hiszen feltételezi az új rendszer kialakításának társadalmi támogatottságát, az ehhez szükséges folyamatos és kiegyensúlyozott kommunikációt a felek között, továbbá egy minőségi politikai kultúrát, ami a napi politikai harcoktól el tudja választani azokat a biztonsági kulcskérdéseket, melyek nem húzhatók be a plurális demokráciával járó napi politikai szorítóba. Ezekhez pedig mindenképp hozzá kell venni annak a szükséges mértékű átláthatóságnak a problémakörét, amibe beleértendő az a kényes kompromisszum, hogy a szóban forgó sokkhatások kapcsán hol van a határ a társadalom számára széles körben megismerhető kihívások, információk és cselekmények, illetve a hatékony működés miatt szükséges titkosság között.

A társadalmi kooperáció azonban a hét fő iránnyal együtt szemlélve egy mélyebb és komplexebb kihívást tartogat. Jelesül annak megkerülhetetlenségét, hogy a hét irány hatékony kialakítása, megerősítése egyik oldalról feltételezi az állam imperatív/korlátozó megoldásokhoz szokott védelmi-biztonsági intézményeinek együttműködéses megoldásokra való nyitottságát és az ehhez szükséges – kommunikációs, szervezési, működési – képességek és eljárásrendek kialakítására való hajlandóságot és alkalmasságot, másik oldalról pedig annak a részletes és a civil szféra bevonása nélkül nem teljesíthető feltárását, hogy az egyes irányok és az azokon belüli konkrét fejlesztések milyen magánérdekeket, magánviszonyokat, ha úgy tetszik a magánszféra érdekében kialakított jogi kereteket és működési rendszereket érintenek. Innen nézve pedig az ellenállóképesség hatékony kialakítása, lényegében szükségessé teszi a jogrendszer átfogó felülvizsgálatát, de olyan diskurzusok és cselekvési állomások mentén, melyek mélyebb értelemben és hosszú távon tudják megalapozni a változások társadalmi legitimitását, még hozzá a többségi társadalom bevonódása révén. Ennek hiányában a resilience, illetve annak egyes területei csak konkrét és aktuális fenyegetések kapcsán, kevésbé rendszerszerűen, inkább fenyegetés- és félelemkötötten, válságról-válságra ad hoc módon és társadalmi biztonságpercepció kampányszerű megszólításával építhető, ami viszont meglátásunk szerint a koncepció alapját, vagyis a széles körű rugalmasságot és szisztematikusságot hozza bizonytalan és kényes helyzetbe.

Annak hangsúlyozásával tehát, hogy a resilience koncepció kibontakoztatása és vele a társadalmi ellenállóképesség – és ennek intézményesült vázaként, keretként, de nem kizárólagos meghatározójaként az állami intézményrendszer – megerősítése helyes irány a komplex biztonságból és a 21. század fejlődési dinamikájából fakadó kihívások és fenyegetések hatékony megelőzéséhez és kezeléséhez. Fontos azonban azt is kiemelni, hogy ennek előkészítése során a különféle transzatlanti minták tanulmányozása kiemelkedő jelentőséggel bír, és ebben a tanulmányozási-mintakeresési folyamatban az állami intézmények és szabályok változásán túl fokozott figyelmet kell fordítani az adott modell társadalmi-történeti sajátosságaira, társadalompszichológiai vonatkozásaira, majd pedig egy ideálisnak vélt koncepció kialakítása után azt hasonló hazai társadalmi elemzésekre kell építeni.

A minták és társadalmi vonatkozások tekintetében a reziliencia, vagy még inkább az komplex biztonság korához legszélesebb spektrumban alkalmazkodni kívánó védelmi és biztonsági rendszer kapcsán a skandináv és balti térség¹⁵ sajátos irányt képvisel. Ennek

---

¹⁵ Példaként lásd: Charly Salenius-Pasternak: *Finland's ambiguous deterrence: mixing deterrence by denial with ambiguous extended deterrence*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.): *Detering Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London – New York, Routledge, 2019., 110-127. o.; Henrik Praks: *Estonia's approach to deterrence: cimbinig central and extended deterrence*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.) i.m.

egyértelmű oka a történelmi tapasztalatok keveredése a semlegességi törekvésekkel, a földrajzi fekvés szintén stratégiai ütközőzóna volta és legújabban az északi sark várható geopolitikai felértékelődése, továbbá Oroszország közvetlen közelsége és a szovjet-orosz tapasztalatok mellett az elmúlt évtizedekben, sőt napjainkban is artikulált fenyegető volta. Mindezek azonban egy rendkívül sajátos, öntudatos mégis elfogadó, a jólétiség sajátos – és egyre inkább a fenntarthatóságra is fókuszáló – társadalmi modellel párosulnak, amelynek a védelemhez való viszonyulása fontos elemzési tapasztalat lehet témánk szempontjából.

Önálló nemzeti, de a NATO által is elismert, sőt kooperatív gyakorlaton támogatott keretben megjelenő komplex védelmi felkészülési modellként külön is kiemelendő¹⁶ Norvégia és Svédország elmúlt években tapasztalt védelmi tervezési és felkészítési irányváltása, melyet a totális védelem¹⁷ koncepciójával azonosíthatunk. A totális védelem koncepciója mögött a háborús fenyegetés lehetősége, illetve tágabban a fegyveres támadás lehetősége áll és az az igény, hogy egy ilyen eshetőségre az érintett államok fegyveres erői összkormányzati és méginkább osztársadalmi támogatottsággal és felkészülési kerettel tudjanak megfelelő válaszokat adni, hiszen korunkban ez másként nem megvalósítható. Úgy is mondhatjuk tehát, hogy a totális védelem koncepciója megtartotta a katonai fenyegetésre fókuszáló retorikát, vagy ha úgy tetszik abba ágyazta be a NATO resilience koncepcióra jellemző átfogó és katonai fenyegetésen túlmutató biztonsági dimenziókra is kiterjedő felkészülést, de nem azonosítható egyszerűen a háborús felkészüléssel. A koncepciók nyíltan reagálnak a klasszikus háborús fenyegetés lehetősége mellett a hibrid konfliktusok eshetőségére, sőt megemlítik a felkészülés tekintetében a katasztrófákra való reagálást is, elérve ezzel a NATO resilience irányához. A koncepciónak azonban az a kulcseleme, hogy hangsúlyossá teszi: az egyéni és társadalmi felkészültség erősítése kulcsfontosságú a 21. századi biztonsági környezethez való hatékony alkalmazkodás érdekében, mivel az elmúlt évtizedekben erre nem fektettek jelentős hangsúlyt és egyértelmű, hogy a változó biztonsági környezetben ez a leginkább kitett hatásterület mind az ellenérdekelt cselekmények, mind a nem vagy nem tisztán emberi eredetű kihívások kapcsán.¹⁸ Fontos kérdés azonban, hogy az egyéni-társadalmi felkészítési irányultságnak mik is voltak az elfogadottságot segítő intézményi, társadalmi és egyéni szintű alapjai, ami tovább

---

(2019) 146-162. o.; Nora Vanaga: *Latvia's defence strategy: challenges in providing a credible deterrence posture*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.) i.m. (2019) 163-179. o.; Tomas Janeliūnas: *The deterrence strategy of Lithuania: in search of the right combination*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.) i.m. (2019) 180-198. o.

¹⁶ NATO SHAPE: *Exercise TRIDENT JUNCTURE 18 - Total Defence Concept* (letöltve: 2021.07.30., <https://shape.nato.int/news-archive/2018/exercise-trident-juncture-18-total-defence-concept>).

¹⁷ Ieva Bērzina: *Total defence as a comprehensive approach to national security*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.) i.m. (2019) 71-89. o.; James Kennet Wither: *Back to the future? Nordic total defence concepts*. In: *Defence Studies* Vol. 20. 2020, 61-81. o.; Per Johansson: *Total defence demands new types of collaborations* (letöltve: 2021.07.30., <https://soff.se/en/our-focus/total-defence/>); S&D Magazine: *Resilience: Planning for Sweden's "Total Defence"* (letöltve: 2021.07.30., <https://sd-magazine.com/avis-experts/resilience-planning-for-swedens-total-defence/>).

¹⁸ Vö.: Swedish Defence Commission Secretariat: *Resilience. The total defence concept and the development of civil defence 2021-2025*, inofficial summary (letöltve: 2021.07.30., <https://www.government.se/4afeb9/globalassets/government/dokument/forsvarsdepartementet/resilience---report-summary---20171220ny.pdf>); Norwegian Ministry of Defence – Norwegian Ministry of Justice and Public Security: *Support and Cooperation. A description of the total defence in Norway*. Oslo, Norwegian Ministry of Defence – Norwegian Ministry of Justice and Public Security, 2018.; Government Offices of Sweden: *Development of modern total defence* (letöltve: 2021.07.30., <https://www.government.se/articles/2018/06/development-of-modern-total-defence/>); Government Offices of Sweden: *Substantial investment in total defence* (letöltve: 2021.07.30., <https://www.government.se/press-releases/2020/10/substantial-investment-in-total-defence/>).

erősíti azt a gondolatot egy militánsnak nem nevezhető kultúrkör konkrét példáján keresztül, hogy a társadalmi és azon belül is a pszichológiai vonatkozás kiemelkedő fontosságú az ellenállóképesség tekintetében. Az ellenállóképesség védelmi vonatkozásai után tehát tanulmányunk erre a kérdéskörre kíván kitekinteni.

A reziliencia egyes pszichológiai aspektusai

A reziliencia jelenségét valamennyi tudományterület vizsgálja (pl. fizika, szociológia, pszichológia, közgazdaságtan, ökológia). Ugyan szakterületenként eltérőek a kiemelt jellemzők, de az alábbi meghatározás általánosan elfogadottnak tekinthető, mely szerint a reziliencia egy olyan, trauma vagy sokkhatás esetén megmutatkozó rugalmas ellenállóképesség, amely biztosítja a szerv(ezet) adaptív, körülmények változásához is igazodni képes, funkcionális fennmaradását - legyen szó akár egyéni pszichés struktúráról, digitális hálózatról, energiaellátó rendszerek működéséről vagy akár társadalmi berendezkedésről.¹⁹ Ekképpen a reziliencia ökológiai és pszichológiai szinten is a környezettel való rugalmas kapcsolat kölcsönhatásában valósul meg. A reziliencia azonban jóval több, mint képlékenység és formálhatóság, vagy a körülményekhez idomulást jelentő adaptáció, mert tartalmazza az önfenntartás és ön-újraszerveződés képességét is, tehát meghatározott mintákat, struktúrákat a szervezet megőriz, melyek a(z) egyébként folyamatos) változás jelenségéhez kiindulópontnak, biztonságos alapnak elengedhetetlenek. A téma elemzése napjainkban a társadalmi-gazdasági „fenntarthatóság” keretében kerül előtérbe (például a klímaváltozás következményeihez történő alkalmazkodás vagy a természeti katasztrófák sújtotta közösségek további fejlődésének biztosítása), azonban emellett a védelmi, biztonsági, nemzetbiztonsági tervezés meghatározó eleme is (az Egyesült Államok hadseregében pl. néhány éve általános rezilienciatréningen esnek át a katonák)²⁰. Utóbbi felívelés kereteit mutatta be a jelen tanulmány első fele, kiemelve a pszichológiai dimenzió jelentőségét napjainkban, amely azonban önmagában is egy sokrétű kérdéskör.

Reziliens az a személy vagy rendszer, amelyik az egyensúlyi állapotból kibillenve rugalmas módon mihamarabb ismét egyensúlyi állapotba tud kerülni. Visszatérő hiba az átalakulás folyamatának sürgetése. Ahogyan a természet, úgy a természetet formáló és szervezeteket alkotó emberek változása sem siettethető. Az idő előtt kikényszerített átalakulás során a szervezeti egység megbomlik. A sikeres átalakulásokban meghatározó jelenség a spontán önszerveződés, ami a magasabb struktúrára kihatással van, és mely működés a sikeres szervezet motorja is²¹. A emberi mohóság és türelmetlenség kudarca például megmutatkozik azokban az esetekben, amikor a természeti erőforrások mértéktelen kinyerése az abból élő közösségek összeomlásához vezetett. Az erőforrás-menedzsment filozófiájának nem az egyensúlyi állapot fenntartására, hanem a rendszer általános rezilienciájának növelésére kell törekednie annak érdekében, hogy a váratlan hatások

¹⁹ Szokoloszkó Ágnes - V. Komlósi Annamária. *A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések*. *Alkalmazott Pszichológia* 2015/1. 11-26. o.

²⁰ Lisa S. Meredith – Cathy D. Sherbourne – Sarah J. Gailliot – Lydia Hansell – Hans V. Ritschard – Andrew M. Parker – Glenda Wrenn: *Promoting psychological resilience in the US Military*. RAND Center for Military Health Research. RAND Corporation, 2021., <http://www.rand.org/pubs/periodicals/health-quarterly/issues/v1/n2/02.html> (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)

²¹ R. Axelrod – M. D. Cohen: *Harnessing Complexity*. New York, Basic Books, 2001.

függvényében a rendszer hamar újraszervezhesse magát. A közelmúlt kutatásai rámutattak a reziliens rendszerek alapvető vonásaira, melyek:

- diverzitás (sokszínűség),
- redundancia (biztonságot jelentő, egymást átfedő működési sajátosságok, minták), és
- fluktuáció (mint az átalakulás lehetősége)²².

„El kell fogadni: felduzzadt populációjú és korlátozott erőforrásokkal bíró planétánkon a fenntarthatóság alapvetően a szociál-ökológiai rendszerek rezilienciájának megerősítésén múlik”²³. A diverzitás azt mutatja meg, hogy az egyén vagy szervezet milyen kölcsönhatások rendszerében működik, mennyire sokrétű az információ-kezelése és azt milyen hatékonysággal végzi. A redundancia jelentősége a végrehajtási és működési variabilitásban rejlik, melyek a biztonságos működést szavatolják. A fluktuáció pedig pszichológiai kontextusban a változás természetes lehetőségét, mint adaptív megoldási mód választását jelenti. E jelenségek tartják állandó edzésben, felkészültségben és egyébként egészségben a szervezetet, mozgósítva, készenlétben tartva annak energiáit, reakcióképességét. Ahogy az ökoszisztémák, úgy egy személy vagy társadalom is állandó változásban van, mely folyamat kiszámíthatósága annak lassúságában és ütemességében rejlik. Egy komplex rendszerben mindig több stabil állapot létezik, a rendszer pedig periodikus változásciklusokon keresztül jut el valamelyik lehetséges következő stabil/működését tekintve biztonságos állapotába, magát mindeközben dinamikusan fenntartva. A változásciklusnak az alábbi fázisai ismertek:

1. gyors növekedés (hirtelen, rövidtávú változás rendszerint külső behatás okán),
2. a konszolidáció és fenntartás (mely hosszabb, átmeneti periódus alatt a megtapasztaltakból a rendszer beépíti a fejlődését segítő elemeket),
3. a leépülés, illetve összeomlás (amikor a régi rendszer változáshoz alkalmazkodni nem képes összetevői kihullanak a korábbi egységből), és
4. az újraszerveződés (az adaptívabban működő átalakult rendszer maga)²⁴.

A reziliencia jelenségének tehát a változás, az instabilitás és a fluktuáció legalább annyira meghatározó része, mint a fenntartott, biztonságos működést megalapozó minták. A védelmi és biztonsági dimenzióra visszautalva elmondható, hogy az elmúlt fél évszázad Európájában a jelentős biztonsági kihívások kezelése sok esetben mintha az 1. stádiumnál megrekedt volna és ez különösen az elmúlt évtized dinamikus biztonsági változásai közepette jelent alapvető fontosságú kihívást az állami és társadalmi reziliencia hosszú távú és korszerű biztosítása szempontjából.

A hatékony szervezeti működéshez kiindulásnak elsősorban az egyén rezilienciáját szükséges figyelembe venni, fejleszteni, vizsgálni. A reziliencia jellemzőit állami gondozott, illetve traumatizált gyermekeken kezdték első ízben kutatni, és a következő legfontosabb tulajdonságlistát állították elő: aktív megküzdés, rugalmas válaszkészség, leleményesség, énhatékonyság és koherenciaérzet (hatóképesség érzete és kívánalma), egokontroll, érzelmi

²² W. E. REES: *Thinking „resilience” renaissance? The Post Carbon Reader Series: Foundation concepts*. The Post Carbon Institute, 2010. <https://www.scribd.com/doc/63607751/FOUNDATION-CONCEPTS-Thinking-Resilience-by-William-E-Rees-FRSC> (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)

²³ Szokolszky – Komlósi i.m. (2015), 15. o.

²⁴ C. S. Holling: *Understanding the Complexity of Economic, Social and Ecological Systems*. *Ecosystems* 2001/4, 390–409. o.

intelligencia, optimizmus, humor, a negatív történések átértékelésének és elemzésének képessége, szociabilitás, társas támogatás keresése, önállóság igénye²⁵. E tulajdonságok keretében három nagy tényezőcsoport vizsgálendő az egyén szintjén: 1. szülői, gondozói és szeretetkapcsolati jellemzők; 2. egyéni különbségek kezelése a társas összehasonlítás során (intelligencia, önszabályozás, tehetség, életcélok, érdeklődési körök); 3. közösségi tapasztalatok (működés az iskolában, lakókörnyezetben, egyéb csoportokban, adott szocioökonómiai jellemzők mellett)²⁶.

A reziliencia akár szinonimája is lehet a megküzdés fogalmának, ugyanakkor a megküzdés lényegében a reziliencia egyik eleme, mely annak a módját/hatékonyágát mutatja meg, hogyan alakul, változik egy rendszer, rámutatva ezzel a rendszert alkotók képességeire, fejlettségi szintjére. Hatékony megküzdés esetén a változás személyes fejlődéshez vezet, ugyanakkor annak hiánya mutatja az adaptív képességek hiányát, nem megfelelő voltát. E folyamat egyik megbízható mérőfaktora a stressz-szint, illetve a stresszkezelés (melynek se nem alacsony, se nem magas szintje járul leginkább hozzá a sikeres megküzdéshez)²⁷.

A nemzetbiztonsági szemléletet alapul véve, fentebbiek szerint, az erős, biztonságot megtartó ellenállóképességgel rendelkező állam szerkezetileg, strukturálisan (kormányzat, informatikai háló, hadsereg... stb.) és egyéni szinten is rendelkezik a reziliencia jellemzőivel. A reziliens állapot legkevésbé a rendvédelmi szervek működésével érhető el, azok az instabil, traumatikus helyzetet előidéző fenyegetésekkel szemben kell, hogy fellépjenek. Hatékonyáguk időbeliségükben mutatkozik meg, minél gyorsabban reagálnak, annál inkább képesek fenntartani a társadalmi ellenállóképességet. Az ellenállóképesség kialakítását egyéni és társadalmi szinten egyaránt, egymással párhuzamosan szükséges fejleszteni, melyhez tehát a szeretetteljes egyéni mikrokultúra, az oktatás és a média bizonyulnak a legmegfelelőbb és nélkülözhetetlen eszközöknek.

Az egyén szintjén a „biztonságos bázis” fogalmát és jelentőségét J. Bowlby alkotta meg az anya-gyermek kapcsolati típusok elemzésén keresztül. Rámutatott, hogy érzelmiileg stabil lelkiállapotot csak a gondozójukhoz biztonságosan kötődő gyermekek mondhatnak magukénak, mely csecsemők (!) szenzitív, reagáló, de ugyanakkor határokat (nem távolságot (!)), kereteket (alapszabályokat) tartó szülői bánásmódban részesülnek²⁸. Ez a csecsemő legelső és legkorábbi tapasztalása arra vonatkozóan, hogy a szabályokhoz való alkalmazkodás biztonságot, kiszámíthatóságot, valamint szeretetteljes visszacsatolást is jelent, illetve a környezet leghatékonyabb, szülői segítséggel történő megismerését segíti elő. A kikényszerített, vagy meg nem követelt alkalmazkodás a visszacsatolás túlzó vagy következetlen mértékével ötvözve csak az életképtelenség mértékét növeli a fejlődés során, rossz reakciókat, zárt, sematikus gondolkodást és általános (ön)bizalmatlanságot eredményez²⁹.

---

²⁵ Szokolszky – Komlósi i.m. (2015).

²⁶ A. S. Masten – M. O'D. Wright: *Resilience over lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation*. In: John W. Reich – Alex J. Zatura – John Stuart Hall (Eds): *Handbook of adult resilience*. New York, Guilford Press, 2009, 213-237. o.

²⁷ M. Rutter: *Resilience, competence, and coping. Child abuse and neglect*, 2007, 31: 205-209. o. DOI: 10.1016/j.chiabu.2007.02.00 (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)

²⁸ J. Bowlby: *A biztos bázis. A kötődélmélet klinikai alkalmazása*. Budapest, Animula kiadó, 2009, 7. 8. fejezet.

²⁹ F. Lassú Zsuzsa – Serfőző Mónika – Sánodr Mónika – Kolosai Nedda Pálffy Zsófia: *Családi struktúra, szülői bánásmód és lélektani rugalmasság összefüggései serdülőkorban*. *Alkalmazott Pszichológia* 2015/1. szám, 77-92. o. (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)

Az oktatás és a média szerepe is kiemelt. Az egyén fejlődésében az első, elfogulatlanabb visszacsatolást biztosító és határozottan betartandó szabályokat megkövetelő közeg az iskola. Amennyiben a gyermeknek gondja lesz a beilleszkedéssel, a csoportban való léttel, a csapatmunka, ezen keresztül a másokhoz való alkalmazkodás is nehezebbé fog esni. A reziliencia társadalmi szinten pedig erős, nehezen kikezdehető egységet jelent, melynek az alapjai a modern államban nagyrészt a közoktatáson keresztül jutnak érvényre és mutatkoznak meg. Az említett sokszínűség a tanulás során megoldási módok, alternatívák elsajátítását jelenti, mely segítségével a gondolkodás sokrétűvé, rugalmassá válik (arról nem beszélve, hogy a kreativitást a művészet és a sport fejleszti a legjobban). Egészséges személyiségműködés mellett tehát a heterogenitás inkább támogatandó a gyermeki (pl. szakos osztályok változatos összetétele) és felnőtt csoportok (pl. munkahelyi egységek) összetételénél is, ugyanis az apróbb különbségek, eltérések a másikkal történő kommunikáción keresztül az egyén rugalmasságát is fejlesztik³⁰.

A média végül pedig az a felület, amely összefoglalja és a külvilág számára be is mutatja az adott csoport vagy állam működését. Minél kevesebb konfliktust és minél több együttműködést bemutató híreket olvasunk vagy hallunk, annál kevésbé jut eszünkbe, hogy az adott csoport vagy állam gyenge, zavaros működésű, netán könnyen támadható³¹. Minél több a káoszról, nélkülözésről és balesetekről szóló hír, annál kevésbé tűnik ki a rend és a biztonság, emellett az egyének negatív érzelmei fokozódni fognak, mely az általános elégedetlenség érzését megalapozva konfliktusokat eredményez. A reziliencia fejlesztése azonban nem a negatívumok elfedésében, hanem az azokra adott gyors, hatékony, problémát orvosoló válaszok bemutatásában rejlik. Egyéni és társadalmi szinten is a bezárkózó, kevésbé nyitott, együttműködni nem kész személyek és csoportok mindig gyengébbek, mint a nyitott, kommunikatív, csapatmunkára motiválható polgárok.

Egy társadalom fejlődését a történelme meghatározza, úgy, ahogy egy egyénét is a személyes élettörténete³². Jogrendszeren, szabályokon változtatni mindig gyorsabb, mint a kívánt magatartást belső irányítúként, meggyőződéséként kialakítani. Adott állam jogrendszere méltán mutatja annak belső rendjét³³: minél magasabb a jogszabályok száma és minél erősebb a jogszabály-változások dinamikája, annál látványosabb az azok mögött álló bizonytalanság és kimunkáltsági-kérdés, illetőleg a társadalmi vagy csoport szintű változási igény. Ez pedig még látszólagos siker esetén is trauma nyomait hagyja hátra a gazdaságban, az egyes szakterületeken vagy akár a bűncselekmények jellegeiben, mértékében, nem beszélve az egyének mindennapos magatartásáról (pl. online kommunikáció térhódítása). A folyamatos és intenzív – nem csak újító, hanem rövid időközönként az újításokat is átalakító, módosító – szabályozási változás emellett arra is enged következtetni, hogy a környezeti változások kezelése nem a jelen cím elején bemutatott folyamatot bejárva – tehát hosszú távú stabilitást és szemléleti alkalmazkodást szavatolva –, hanem az 1. stációnál, az ad hoc reagálásnál megrekedve valósul meg. Ez pedig hátrányosan hathat vissza az állami és társadalmi szintű

---

³⁰ Tóth E. – Fejes J. B. – Patai J. – Csapó B.: *Reziliencia a magyar oktatási rendszerben egy longitudinális program adatainak tükrében*. Magyar Pedagógia, 2016. 116/(3). 339-363. o. DOI: 10.17670/MPed.2016.3.339 (Letöltés ideje: 2022. 06. 09.)

³¹ Kuslits Béla: *Reziliencia: változás és állandóság a társadalmi-ökológiai rendszerekben*. Magyar Tudomány 181(2020)12, 1648–1656. o. DOI: 10.1556/2065.181.2020.12.8 (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)

³² Fónagy P.: *A kötődés generációs átvitele: egy új elmélet*. Thalassza, 14. Évf., 2003/2-3. szám, 83-107. o.

³³ Popper P.: *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

rezilienciára mind a jogbiztonság, mind pedig a szabályok alkalmazására való felkészültség és ez által az alkalmazhatóság oldaláról közelítve.

Érdeemes tehát a rezilienciát a pszichológia területén is társadalmi, szociális közegben zajló, interaktív folyamat eredményeként kezelni. Összefoglalható, hogy a reziliens személy egyéni élettörténetét tekintve rendelkezik legalább egy szeretetteljes gondozói képpel, emellett nyitott a világra, kialakít hosszú távú terveket, melyek megakadályozzák az elsodródásban; kommunikatív, emiatt könnyen és szívesen tanul (illetve nagy valószínűséggel az intelligencia-szintje is bőven megüti az átlagos szintet); kellő tárgyi tudással is rendelkezik, melyet a tervezésben, tájékozódásban felhasznál (pl. gazdasági, társadalmi ismeretek); erőforrásait őrzi, önálló, a többségi vonaltól eltérő gondolatait is megfelelően képes kifejezni, képviselni (és van is neki ilyen); ugyanakkor különbözőségei ellenére képes és motivált is csapatban dolgozni, annak szerves részeként.

A nemzetbiztonsági területet tekintve a digitalizáció és az online kommunikáció nehezíti a reziliens állapot kialakulását, a szocializációs faktor hátráltatásával, elbizonytalanításával. Ez újabb kihívások elé állítja az állami szerveket, a beavatkozás más szintjét szükségessé téve. Ugyanakkor hiába a virtuális tér, a képernyő mögött még mindig természetes személyek ülnek, akik talán azért kényszerülnek oda, mert a közösségben kevésbé találják a helyüket. Minden ember kiszűri a hozzá nem illőt: a reziliens az életképtelent, a bűnelkövetőt az áldozatát, a pszichiátriai beteg az egészségeset, illetve az egészséges is a fejlődésében elakadhat. A reziliencia egészségalapú jelenség, az egészség pedig biztonságalapú jellemző. Érdeemes ezért a jövőben a reziliencia kérdésének védelmi és biztonsági megközelítése terén is a pszichológiai dimenzióra építő megközelítéssel folytatni a téma kibontását, elemzését.

Zárszó

Az elmúlt években jelentős és sok tekintetben negatív változási spirálba került biztonsági környezet hatására egyértelmű, hogy a reziliencia kérdése felértékelődött. Fontos azonban kiemelni, hogy azok a változási hatások, amelyek az ellenállóképesség támájához kapcsolódnak az orosz-ukrán háború és annak hatásai, illetve korábbról a terrorizmus és a kibertérben elkövetett különféle jogellenes cselekmények jelentős hatásai miatt korszakosnak mutatkoznak a biztonság terén, mégis számos más körülményhez és dimenzióhoz kapcsolódnak.

A reziliencia kérdésköre a fogyasztói életmód hátulütői, a társadalmi egyenlőtlenségek hullámmása vagy épp az információs korszak és benne a mindennapi életet átható digitalizáció visszas hatásai miatt is rendkívüli jelentőséggel bír mind egyéni, mind társadalmi szinten. Ez a – döntően pszichológiai alapú – hatástér ugyanis meghatározza a társadalmi és vele az állami reziliencia alapképességét is, miközben közvetlenül kapcsolódik a konkrét biztonsági kihívásokhoz és fenyegetésekhez a befolyásolási műveletektől és a fakenews jelenségtől indulva az információbiztonsági problémákon át egészen a hibrid és ennek részeként az információs műveletekig.

Akkor tehát, amikor nemzetállami és a szövetségi – NATO – szinten is a reziliencia fokozásáról, annak megerősítéséről beszélünk, elkerülhetetlen, hogy az nemzeti és szövetségi szintű ellenállóképesség mögött meghúzódó egyéni és társadalmi szintű pszichológiai vonatkozásokra is fokozott figyelmet fordítsunk, hiszen azok a szervezetek, amelyek

fejlesztésével és korszerűsítésével a NATO a reziliencia elérését célozza meg, ezekre az alapokra – az egyénekre és társadalmakra – építkeznek.

Jelen tanulmány ebben a meggyőződésben kívánta a reziliencia állami és szövetségi megközelítését összekapcsolni az annak alapját, háttérét adó pszichológiai alapkérdésekkel, hogy felhívja a figyelmet e tekintetben is a szerzők által már korábban hangsúlyozott multidiszciplinaritás fontosságára³⁴ és arra, hogy a kommunikék és fejlesztési stratégiák akkor tudnak valós és tartós eredményre vezetni, ha azok a fejlesztést nem pillanatnyi, ad hoc kihívásokra reagáló „ráncfelvarrásként”, hanem hosszú távú építkezési folyamatként közelítik meg, amely az eszközökre, működési rendre épp úgy megfelelően reagál, mint a szemléletmód fejlesztésére. Utóbbiban pedig a pszichológia szerepe kulcsfontosságú, ahogy jelen tanulmány erre rá is világított, indirekt módon kiemelve, hogy az intézmények, szabályozások és technikai képességek mellett a tudatosítás és szemlélet-fejlesztés szerepe is megkerülhetetlen a nemzeti és szövetségi szintű reziliencia erősítésében.

A 2022. június 29-i madridi NATO csúcs hivatalos deklarációjának tizedik pontja úgy fogalmaz: „Az ellenálló képesség nemzeti felelősség és kollektív kötelezettségvállalás. Erősítjük ellenálló képességünket, többek között a szövetségesek által közösen kidolgozott célkitűzések által vezérelt, nemzeti szinten kidolgozott célok és végrehajtási tervek révén. Megerősítjük energiabiztonságunkat is. Biztosítani fogjuk katonai erőink megbízható energiaellátását. Felgyorsítjuk alkalmazkodásunkat minden területen, növeljük ellenálló képességünket a kiber- és hibrid fenyegetésekkel szemben, és erősítjük interoperabilitásunkat. Politikai és katonai eszközeinket integráltan fogjuk alkalmazni. Új vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris védelmi politikát fogadtunk el. Jelentősen megerősítjük kibervédelmünket a fokozott polgári-katonai együttműködés révén. Bővíteni fogjuk az iparral való partnerséget is. A szövetségesek úgy döntöttek, hogy önkéntes alapon és nemzeti eszközök felhasználásával virtuális, gyors reagálású kiberképességet hoznak létre és gyakorolnak a jelentős rosszindulatú kibertevékenységekre való reagálás érdekében.”³⁵ Ez a céltételezés azonban megítélésünk szerint csak akkor tud valós és hosszú távon is reziliens működés felé mutatni, ha a szövetség és annak tagjai megfelelő figyelmet fordítanak az ellenállóképesség egyre markánsabb biztonsági-katonai-politikai dimenziója mögött a pszichológiai és társadalmi vonatkozásokra, ezzel összefüggésben pedig a biztonságtudatosság és biztonságfelfogás erősítésére, illetve az ehhez szükséges megbízható, következetes és hosszú távra irányuló fejlesztésekre, illetőleg stratégiai kommunikációra és szocializációs törekvésekre.

---

³⁴ Farkas Ádám: *A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban*. *Közjogi Szemle*, 2021/3. szám, 22-28. o.

³⁵ Madrid Summit Declaration. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022. (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm)

Felhasznált források

- [1] A Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvény.
- [2] A. S. Masten – M. O'D. Wright: *Resilience over lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation*. In: John W. Reich – Alex J. Zatura – John Stuart Hall (Eds): *Handbook of adult resilience*. New York, Guilford Press, 2009, 213-237. o.
- [3] C. S. Holling: *Understanding the Complexity of Economic, Social and Ecological Systems*. *Ecosystems* 2001/4, 390–409. o.
- [4] Charly Saloni-Pasternak: *Finland's ambiguous deterrence: mixing deterrence by denial with ambiguous extended deterrence*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.): *Detering Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London – New York, Routledge, 2019., 110-127. o.
- [5] Daniel S. Hamilton (ed.): *Forward Resilience. Protecting Society in an Interconnected World*. Washington, Center for Transatlantic Relations – Johns Hopkins University, 2016.
- [6] F. Lassú Zsuzsa – Serfőző Mónika – Sánodr Mónika – Kolosai Nedda Pálffy Zsófia: *Családi struktúra, szülői bánásmód és lélektani rugalmasság összefüggései serdülőkorban*. *Alkalmazott Pszichológia* 2015/1. szám, 77-92. o. (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)
- [7] Farkas Ádám – Resperger István: *Az úgynevezett "hibrid hadviselés" kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai*. In: Farkas Ádám – Végh Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020, 132-149. o.
- [8] Farkas Ádám – Spitzer Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok* 2021/18. szám. (https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok_2021_18_Farkas-Spitzer_Az%20inform%C3%A1ci%C3%B3s%20korszak%20%C3%A9s%20az%20%C3%A1llami%20rez%C3%ADliencia%20egy%C3%A9s%20k%C3%A9rd%C3%A9sei.pdf)
- [9] Farkas Ádám: *A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban*. *Közjogi Szemle*, 2021/3. szám, 22-28. o.
- [10] Farkas Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2022.
- [11] Farkas Ádám: *Bábeli Zűrzavar?: Avagy a védelmi és biztonsági kihívások jogállami adaptációjának rendszerszintű kérdései, különös tekintettel az Eurázsia-gondolatra*. *Jog Állam Politika* 2021/3. szám, 37-52. o.
- [12] Farkas Ádám: *Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4 szám., 11–23. o.
- [13] Fónagy P.: *A kötődés generációs átvitele: egy új elmélet*. *Thalassza*, 14. Évf., 2003/2-3. szám, 83-107. o.
- [14] Giannopoulos G. – Smith H. – Theocharidou M. (eds.): *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version*. Ispra, European Commission, 2020.

- [15] Government Offices of Sweden: *Development of modern total defence* (letöltve: 2021.07.30., <https://www.government.se/articles/2018/06/development-of-modern-total-defence/>)
- [16] Government Offices of Sweden: *Substantial investment in total defence* (letöltve: 2021.07.30., <https://www.government.se/press-releases/2020/10/substantial-investment-in-total-defence/>).
- [17] Henrik Praks: *Estonia's approach to deterrence: combining central and extended deterrence*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.): *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London – New York, Routledge, 2019., 146-162. o.
- [18] Hódos László: *A hibrid konfliktusok felvelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai*. Honvédségi Szemle 2020/4. szám, 49-64. o.
- [19] Ieva Bérzina: *Total defence as a comprehensive approach to national security*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.): *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London – New York, Routledge, 2019., 71-89. o.
- [20] J. Bowlby: *A biztos bázis. A kötődésemélet klinikai alkalmazása*. Budapest, Animula kiadó, 2009.
- [21] James Kennet Wither: *Back to the future? Nordic total defence concepts*. In: *Defence Studies* Vol. 20. 2020, 61-81. o.
- [22] Jens Ringsmose – Sten Rynning: *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*. DIIS Report 2011:02., Copenhagen, Danish Institute for International Studies, 2011.
- [23] Jessikka Aro: *Putyin trolljai*. Budapest, Corvina kiadó, 2022.
- [24] Jim Townsend – Anca Agachi: *Build Resilience for an Era of Shocks*. In: Christopher Skabula (ed.): *NATO 20/2020. Twenty Bold Ideas to Reimagine the Alliance after the 2020 US Election*. Washington, The Atlantic Council, 2020.
- [25] Kelemen Roland: *A kibertámadások nemzetközi jogi olvasata és a NATO értelmezése, különös tekintettel a válaszlehetőségekre*, In: Farkas Ádám (szerk.): *Az állam katonai védelme az új típusú biztonsági kihívások tükrében*, Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2019, 29-50. o.
- [26] Kelemen Roland: *A nem állami kibertéri műveletek egyes szereplőinek jelentősége a hibrid konfliktusokban*. In: *SmartLaw Research Group Working Paper*, 2021/2. szám.
- [27] Kelemen Roland: *Cyberfare Sate - Egy hibrid állammodell 21. századi születése*. In: *Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper* 2022/1. szám.
- [28] Keszely László (szerk.): *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*. Budapest, HM Zrínyi Média Közhasznú Nonprofit Kft., 2013.; Molnár Ferenc: *Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során*. In: *Nemzet és Biztonság* 2012/4. szám 10-23. o.
- [29] Kuslits Béla: *Reziliencia: változás és állandóság a társadalmi-ökológiai rendszerekben*. *Magyar Tudomány* 181(2020)12, 1648–1656. o. DOI: 10.1556/2065.181.2020.12.8 (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)
- [30] Lee C. McIntyre: *Post-Truth*. Cambridge, The MIT Press, 2018.
- [31] Lisa S. Meredith – Cathy D. Sherbourne – Sarah J. Gaillot – Lydia Hansell – Hans V. Ritschard – Andrew M. Parker – Glenda Wrenn: *Promoting psychological resilience*

- in the US Military*. RAND Center for Military Health Research. RAND Corporation, 2021., <http://www.rand.org/pubs/periodicals/health-quarterly/issues/v1/n2/02.html> (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)
- [32] M. Rutter: *Resilience, competence, and coping*. *Child abuse and neglect*, 2007, 31: 205-209. o. DOI: 10.1016/j.chiabu.2007.02.00 (letöltés ideje: 2022. 05. 26.)
- [33] Mary Aiken: *Cybercsapda*. Budapest, Harmat kiadó, 2022.
- [34] Mason Clark: *Russian Hybrid Warfare*. (letöltve: 2021.08.15., <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf>)
- [35] Molnár Ferenc: A reziliencia kérdése és a NATO. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/15. szám (https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202021_15_%20Moln%C3%A1r%20Ferenc_A%20reziliencia%20k%C3%A9rd%C3%A9se%20%C3%A9s%20a%20NATO.pdf).
- [36] NATO CDS: *Enhancing the Resilience of Allied Societies through Civil Preparedness* (letöltve: 202.07.30., https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2021-04/011%20CDS%2021%20E-%20RESILIENCE%20THROUGH%20CIVIL%20PREPAREDNESS_0.pdf)
- [37] NATO SHAPE: *Exercise TRIDENT JUNCTURE 18 - Total Defence Concept* (letöltve: 2021.07.30., <https://shape.nato.int/news-archive/2018/exercise-trident-juncture-18-total-defence-concept>).
- [38] NATO: *Commitment to enhance resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016*. (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm)
- [39] NATO: *Resilience and Article 3* (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm).
- [40] NATO: *Resilience and Article 3* (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm)
- [41] NATO: *Strengthened Resilience Commitment. 14. Juny 2021*. (letöltve: 2021.07.30., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm)
- [42] Nora Vanaga: *Latvia's defence strategy: challenges in providing a credible deterrence posture*. In: Nora Vanaga – Toms Rostoks (eds.): *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London – New York, Routledge, 2019., 163-179. o.